

DOI: <https://www.doi.org/10.36719/2663-4619/73/86-90>

Kənan Sadiq oğlu Orucov

Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti
magistrant
kanan10@mail.ru

TURİZMİN İNFRASTRUKTURU VƏ ƏSAS FUNKSİYALARI

Xülasə

Ölkəgə turizm infrastrukturunu turizm sektorunun uğurlu fəaliyyətinin və davamlı inkişafının ən mühüm komponentidir. Turizm sahəsində infrastruktur turizm məhsulunun keyfiyyətinin təmin edilməsinə və həyata keçirilməsinə birbaşa təsir göstərməklə yanaşı, onun qiymətini və dəyərini müəyyən edir. Turizm infrastrukturunu turizmin inkişafının maddi və təşkilati əsasını təşkil edən obyekt və qurumların məcmusudur.

Məqalədə turizm infrastrukturunun mahiyyəti və onun tərkib hissələri açılır. Turizmin əsas funksiyaları təhlil edilmişdir.

Açar sözlər: *turizm, turizm infrastrukturunu, turizmin əsas funksiyaları, turizmin inkişafı, inkişaf perspektivi*

Infrastructure and main functions of tourism

Summary

The country's tourism infrastructure is the most important component of the successful operation and sustainable development of the tourism sector. In the field of tourism, the infrastructure has a direct impact on the quality and implementation of tourism products, as well as determines its price and value. Tourism infrastructure is a set of objects and institutions that form the material and organizational basis of tourism development.

The article describes the essence of tourism infrastructure and its components. The main functions of tourism are analyzed.

Key words: *tourism, tourism infrastructure, main functions of tourism, tourism development, development perspective*

Müasir şəraitdə turizm bir çox ölkələrin və ayrı-ayrı regionların iqtisadiyyatının aparıcı sahələrindən birinə çevrilmişdir. O, dinamik şəkildə inkişaf edir, regionların iqtisadi inkişafına, əlavə iş yerlərinin açılmasına, təbii və mədəni sərvətlərin qorunub saxlanmasına öz töhfəsini verir.

Turizm əhəmiyyətli dərəcədə təyinat məntəqəsində mövcud olan infrastrukturun çeşidindən və növündən asılıdır. İnfrastruktur turizm sənayesinin əsas sahəsidir və bu daim genişlənən sahənin inkişafında xüsusi rol oynayır. Tarix boyu bir neçə ölkə turizm sənayesi ilə bağlı infrastrukturun vacibliyini etiraf etmiş və onların hökumətləri öz fəaliyyətlərini turizm sənayesi ilə əlaqələndirərək, turizm üçün xüsusi infrastruktur obyektləri təqdim etmişdirlər.

İnfrastruktur uğurlu turizm istiqamətinin inkişafı üçün əsasdır. Turizm sənayesi yeni infrastruktur investisiyaları stimullaşdırır, onların əksəriyyəti yerli sakinlərin, eləcə də turistlərin həyat şəraitini yaxşılaşdırır.

Müasir infrastruktur obyektlərinin qurulması və təchizatı son dərəcə mürəkkəbdir. Turizm infrastrukturunu təmin edən aspektlərə aşağıdakıları misal göstərə bilərik (7, s. 30):

- 1) turizm daxilində və onun təyinat mövcudluğunu təmin etmək
- 2) kommunal infrastrukturunu yaxşılaşdırılması
- 3) yeni yaşayış imkanlarının inkişafı
- 4) göstərilən xidmətlərin keyfiyyətini artırmaq
- 5) lazımi infrastrukturunu inkişaf etdirmək
- 6) mövcud yaşayış imkanlarını təkmilləşdirmək və

İnfrastruktur turistlərin axınına müsbət təsir göstərir, deməli, turizm üçün spesifik infrastrukturun kifayət qədər və lazımı inkişafı yetkin turizm infrastrukturunun inkişafı üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Turizm inkişaf etmiş ölkələrin əhəmiyyətli bir hissəsində bir neçə səmərəli iqtisadi imkanlardan biri hesab olunur. Yalnız inkişaf etmiş ölkələr deyil, inkişaf etməkdə olan ölkələr də Turizmi əhəmiyyətli bir töhfə və ya əsas gəlir mənbəyi kimi müəyyənləşdirmişlər. Lakin turizm vahid maddi məhsul deyil.

Turizm turistlərin və təyinat istiqamətlərinin bütün aspektləri ilə qarşılıqlı əlaqədə olan çoxölçülü funksiyalardır ki, onların fəaliyyəti birbaşa və ya dolaylı qarşılıqlı fəaliyyəti nəticəsində baş verir.

Turizm infrastrukturunu həm fiziki, həm də qeyri-fiziki elementlərdir ki, bu da ziyarətçilərin tələbatını ödəmək üçün layihələndirilmiş və ucaldılmışdır. Turizm və nəqliyyat üzrə foruma əsasən, turizm infrastrukturunu cəlbedici turizm istiqamətlərinin inkişafı üçün mərkəzi, əyalət və yerli səviyyələrdə əməkdaşlıq edən nəqliyyat, sosial, rekreasiya və ekoloji infrastrukturun tədarük zənciridir.

Dünya Turizm birliklərinin məlumatına görə, infrastruktur turizmin inkişafı və səmərəliliyi üçün yeganə ən mühüm açardır. Turizm infrastrukturunu, bir qayda olaraq, fiziki, mədəni, xidmət və idarəetmə infrastrukturuna bölünür.

Fiziki infrastruktur nəqliyyatdan, mehmanxanalardan, elektrik enerjisindən, rabitə və su təchizatından ibarətdir. Fiziki infrastrukturunu nəqliyyat, sosial və ekoloji kateqoriyalara bölmək olar (12).

Nəqliyyat infrastrukturunu hava limanları, yollar və kanat yollarını əhatə edir və bu yollar turistlərə həm beynəlxalq, həm də daxili bazarlardan müxtəlif istiqamətlərə asan və təhlükəsiz girişi təmin edir.

Sosial infrastruktur otel, konfrans mərkəzləri, stadionlar, qalereyalar və digər zəruri obyektləri əhatə edir. Onlar yerləşməklə kifayətlənmir, həm də turistləri cəlb edən müxtəlif fəaliyyət və xidmətlər üçün dəstək göstərirlər.

Ekoloji infrastruktur təbii dəyərə malikdir və milli parklara, dağlara, göllərə, trekkinq və qoruqlar üçün marşrutlara aiddir. Turizm infrastrukturunu həmçinin turizm məhsullarının yayılması və yerli məhsulların ziyarətçilərə satışı üçün nəzərdə tutulmuş digər infrastrukturunu da əhatə edir.

Mədəniyyət infrastrukturunu ənənəvi mədəniyyət, qida, irs, yarmarkalar və festivallar, yerli incəsənət, ənənəvi oyunlar, rəqslər və musiqi, geyim və dildir. Hüquq-mühafizə, gömrük və immiqrasiya mexanizmləri idarəetmə sisteminə daxil edilmişdir.

Turistlər əksər istiqamətlər üzrə real turizm obyektlərinə baş çəkmək üçün ümumi xərclərinin kiçik hissəsini sərf edirlər. Turizm xərclərinin böyük hissəsi nəqliyyat və səyahət, yaşayış, qida və içkilər, eləcə də ticarət və istirahət payına düşür.

Turizmin inkişafı üçün əsas ərazilərin unikal, spesifik xarakterini müəyyən edən turist resurslarının - mədəni dəyərlərin və təbii obyektlərin və hadisələrin mövcudluğudur. Ancaq rahat qalmaq təmin edən əlavə xidmətlər göstərilmədən belə cəlbedici obyektlərin olması müasir turisti cəlb etmək və ehtiyaclarını ödəmək üçün kifayət deyil.

Turizm resurslarından səmərəli istifadə etmək üçün turizm obyektlərinin müəyyən səviyyədə əlçatanlığı və uzun məsafələrə səyahət zamanı rahatlıq tələb olunur ki, bu da yolların vəziyyəti, turistik yerlərə olan məsafə və səyahət vaxtı, habelə turistlər üçün rahat şəraitlə müəyyən edilir. yaşayış və yemək xidmətləri daxil olmaqla, yerində qalmaqla. Bu şərtlər turizm infrastrukturunun tərkib hissələri ilə müəyyən edilir (4, s. 2).

Onun formalaşması sayəsində turizm ehtiyatlarının daha intensiv inkişafı baş verir, ərazinin cəlbediciliyi artır, iqlim, siyasi, iqtisadi, sosial-mədəni, ekoloji amillərin yaratdığı bəzi mənfi cəhətlər kompensasiya edilir.

Turizm sahəsində infrastruktur turizm məhsulunun keyfiyyətinin təmin edilməsinə və həyata keçirilməsinə birbaşa təsir göstərməklə yanaşı, onun qiymətini və dəyərini müəyyən edir.

Ölkəyə turizm infrastrukturunu turizm sektorunun uğurlu fəaliyyətinin və davamlı inkişafının ən mühüm komponentidir. Buna görə də turizmin iqtisadiyyatın strukturunda tanınmış şəərəfli yer tapdığı ölkələrin hökumətləri turizm infrastrukturunun inkişafına ardıcıl olaraq investisiya yönəldir və özəl investisiyaları dəstəkləyir: yolların, hava limanlarının, qatar stansiyalarının, mehmanxanaların, düşərgələrin tikintisi saytlar, düşərgələr, motellər, restoran və kafelər, ticarət obyektləri, əyləncə və s.

Turizm infrastrukturunu dedikdə, turizm sektorunun fəaliyyətini təmin etmək, turistlərin turist resurslarına normal çıxışını və onlardan turizm məqsədləri üçün lazımı şəkildə istifadəsini təmin etmək üçün nəzərdə tutulmuş istehsal, sosial və rekreasiya təyinatlı mövcud strukturlar və şəbəkələr başa düşülür (6, s. 2).

Beləliklə, ölkənin turizm infrastrukturunu bir-biri ilə əlaqəli elementlərdən ibarətdir. Bunlar:

a) Əsas xidmətlər: su təchizatı, elektrik enerjisi, telekommunikasiya, tullantıların yığılması, sağlamlıq və gigiyena, təhlükəsizlik və mühafizə.

b) Yol sistemi: avtomobil yolları, cığırılar və s.

c) Nəqliyyat: hava limanı, dəmir yolu şəbəkələri, avtobuslar, taksilər.

d) Yerləşdirmə: otellər, mehmanxanalar, mənzillər, düşərgələr.

e) İctimai iaişə: restoranlar, fast food yerləri, kafelər.

f) Mədəni tədbirlər üçün xidmətlər: incəsənət və əyləncələr, muzeylər, qoruqlar, zooparklar.

g) İdman və istirahət fəaliyyəti üçün xidmətlər: idman və istirahət avadanlıqlarının icarəsi, qumar və mərc otaqları, əyləncə parkları, qolf meydançaları, idman meydançaları, dalğıc, xizək sürmə.

h) Digər xidmətlər: turizm məlumatı, avadanlıq və avtomobil icarəsi, bank xidmətləri.

Otellər və ya restoranlar kimi biznes qurumları öz müştərilərinə (turistlərə) xidmət etmək üçün infrastruktur yaradır və fəaliyyət göstərir. İctimai təşkilatlar təkcə turistlərə xidmət göstərmək üçün deyil, həm də regionun inkişafı üçün şərait yaratmaq, bütün cəmiyyətə (o cümlədən turistlərə) və iqtisadiyyata xidmət etmək üçün infrastrukturunu inkişaf etdirir.

Turizmin əsas funksiyaları aşağıdakılardır:

Turizmin iqtisadi funksiyası

a) Yüksək səviyyəli turizm imkanlarına qoyulan investisiyalar qısa müddətdə həm turizmə, həm də digər sektorların inkişafına töhfə verəcəkdir. Digər sahələrlə müqayisədə turizm məhsuldarlığı daha yüksəkdir.

Turizmin iqtisadiyyata töhfəsi aşağıdakılardan ibarətdir (1, s. 56):

b) Turizmə qoyulan sərmayə birbaşa xalqa fayda verir.

Turizmin sosial funksiyası

Turist, 24 saatdan çox gəzən və istirahət etmək, səyahət etmək, əylənmək, başqa yerləri və mədəniyyətləri görmək üçün başqa bir yerə və ya ölkəyə səyahət edən bir insandır. Turizm, turistlərin yaratdığı kollektiv hərəkətin ümumi adıdır (1, s. 43). Turizmin sosial funksiyası da elə burdan gəlir. Çünki tək-tək ünsiyyət fərqli mədəniyyətlərin insanları arasında başlayır (4, s. 54).

Turizmin sosial imkanlarına güvənərək bölgəçilik, irqçilik və din kimi duyğular populyarlıq və insan sevgisində iz buraxır. Dünyanın o tayında yaşayan və görən insanlar da insan olduqları üçün hissləri, düşüncələri və fədakarlığı var (2, s. 170-171). Səyahət zamanı insanlar dil və irq fərqləriylə də qarşılaşırlar. Ancaq bu fərqliliklər belə insanların humanist insan olmasına və insani dəyərlər çərçivəsində yaşamasına mane olmur.

Turizmin siyasi funksiyası

Ölkəmiz dörd fəslə yaşayan bir ərəzidə yerləşdiyindən yay və qışda çoxlu sayda xarici turist cəlb edir. Əlavə olaraq, bu rəqəmi yay və qışda yerləşmə və birgə turizm vasitəsi ilə istirahət edən yerli turistlərin sayına əlavə etsək, turizmin ölkəmizdəki lokomotiv sektorlarından biri olduğu aydın olur.

Turizmin mədəni funksiyası

Turizm və mədəniyyət bir-birinə inteqrasiya edir, inkişaf edir və yayılır. Bu yolla mədəniyyətin inkişafını və yayılmasını təmin edir. Turistlər müxtəlif mədəni əşyaları görmək, tanımaq və tanımaq üçün səyahət edirlər.

Nəticədə, ölkənin mədəniyyətinə töhfə verirlər. Məsələn, Şamaxı və Lənkəran xalçaları ilə tanış olan turistlər xalça mədəniyyətini tanıyır və Azərbaycan mədəniyyəti haqqında ətraflı məlumat əldə edirlər. Bu şəkildə mədəniyyət genişlənir və inkişaf edir.

Digər bir nümunə, Quba və Qəbələ kimi rayonlarımızda turistlərin diqqətini çəkən əl işləridir. Əl sənətlərində naxış və elementlər ölkəmizi xüsusilə əks etdirir (2, s. 28). Buna görə də bu elementlər turistlərin marağı vasitəsilə inkişaf edir. Turizm və mədəniyyət bir-biri ilə əlaqəlidir. Ölkəmizə gələn turistlər yeməklərimizlə, yerli zövqlərimizlə, adət-ənənələrimizlə tanış olurlar və bunun nəticəsində mədəni xüsusiyyətlərimiz inkişaf edir.

Eyni zamanda bu sahədəki mövcud problemlərə də nəzər salaraq qeyd etməliyik ki, ölkəmizdə xarici turistləri ölkəyə dəvət edən, bu prosesi təşkil edən və onlarla ünsiyyət quran turizm operatorları var.

Azərbaycanda fəaliyyət göstərən güclü iqtisadi potensiala malik xarici şirkətlərlə rəqabət aparmaqda çətinlik çəkirlər. Çünki bu şirkətlərin viza problemlərini dövlətlər asanlıqla həll edə bilirlər. Onlara öz fəaliyyətlərini həyata keçirmək üçün avtomobil də verilir. Bizdə isə belə məsələlər turoperatorlar üçün problem yaradır (5, s. 79).

Azərbaycanın turizm informasiya və reklam dəstəyi də çox zəifdir. Xaricdə turizm fəaliyyəti ilə məşğul olan turizm nümayəndələri yoxdur. Xaricdəki səfirliklər sektoru inkişaf etdirmək üçün heç bir addım atmır.

Digər bir problem isə bu sahədə qiymətlərin yüksək olmasıdır. Bu səbəbdən ölkəmizdə bu sektorda fəaliyyət göstərən şirkətlər, əlavə dəyər vergisi olaraq təyin olunan 18% vergiyə tabedir və bu da müəssisənin maya dəyərini daha da artırır və məcburi olaraq şirkət yüksək keyfiyyətli xidmətlər göstərir. Bu, təbii ki, daxili və xarici turistlərin sayının azalmasına səbəb olacaqdır.

Azərbaycanda turizmlə bağlı başqa bir məsələ də sənayenin bir istiqamətə yönəlməsidir. Ölkəmizdə başqa turizm imkanları olsa da, daha çox şəhər turizmi inkişaf edib. Ancaq kəndlərimiz və bölgələrimiz digər turizmi inkişaf etdirmək üçün lazımı turizm resurslarına malikdir.

Nəticə olaraq turizm sahəsində bütün bu problemlər aradan qaldırılmalı və mümkün həll yolları tapılmalıdır.

Turizmin maliyyə funksiyası

Turizmin iqtisadiyyatda gəlirlərə təsiri üç yolla baş verir [3, s. 9]:

1. Turistlərin birbaşa xərclərindən yaranan gəlirlər (birbaşa gəlirlər).
2. Birinci mərhələ ilə əlaqəli müəssisələrarası əməliyyatlar üzrə xərclər nəticəsində yaranan gəlirlər (dolay gəlirlər).
3. Sektorda işləyən və ya turizmdən qazanan digər şəxslər tərəfindən turizmdən əldə olunan gəlirlərin xərclənməsindən əldə edilən gəlir (induksiya olunmuş gəlir).

Ətraf mühitin qorunması funksiyası

Turizmin və ekoloji əlaqələrin həm müsbət, həm də mənfi tərəfləri var. Əslində bunlar bir - biri ilə çox yaxından əlaqədirlər.

Müsbət təsirlər: Turizm, sahil, dağlıq və meşə sahələrinin, milli parkların qorunmasına və yenidən təşkilinə kömək edərək turizm və ətraf mühit əlaqələrinə müsbət təsir göstərir. Bu proses tarixi və arxeoloji dəyərləri bərpa etməyə və turizm məqsədləri üçün istifadə etməyə kömək edəcək.

Mənfi təsir: Turizmin sürətli inkişafı turizm fəaliyyətlərinin ətraf mühitə mənfi təsirini artırmışdır. Bu mənfi təsirlər təkcə zamanla turistlərin artmasından irəli gəlir. Bunun səbəbi, turistlərin çoxunun müəyyən turizm yerləri və bölgələrə meyilli olmasıdır.

Azərbaycanda son zamanlarda aparılan bir araşdırma, turizm sektorunun 35 sektorla sıx əlaqədə olduğunu və onların inkişafına birbaşa töhfə verdiyini sübut edir. Turizm gəlirlərinin və əlavə dəyərin artması səbəbindən turizm sektorundan gələn gəlir vahidi digər sektorların gəlirlərini təşkil edir.

Turizm bir çox ölkələrin iqtisadi artımında mühüm rol oynayır, əlaqəli xidmətlərin və infrastrukturun inkişafına kömək edir. Beləliklə, turizmin inkişafı milli iqtisadiyyatın tərəqqisinə və çiçəklənməsinə təsir göstərir.

Xarici turistlər xarici valyutanı təyinat ölkələrinə gətirir, sakinlərin gəlirlərini artırır, iş yerləri yaradır, həyat səviyyəsini yüksəldir və beynəlxalq iqtisadi münasibətlərin genişlənməsinə və möhkəmlənməsinə kömək edir. Turizmin inkişafı xüsusilə inkişaf etməkdə olan ölkələrdə hökumətlərin əksəriyyəti üçün əhəmiyyətli bir məqsəd olmuşdur. Buna görə də son illərdə turizmin inkişafı

siyasətinin öyrənilməsi və bu sahədə innovativ təkliflər edilməsi həm hökumətlər, həm də tədqiqatçılar üçün maraq doğuran bir məsələ olmuşdur.

References

1. Bilalov B.Ə. Turizm fəaliyyətinin tənzimlənməsi. Mütərcim, Bakı, 2017, 280 s.
2. Budaqov A.E. Azərbaycan respublikasının coğrafiyası. Qanun, Bakı, 2017, 344 s.
3. Eminov A.Z. Azərbaycanın fiziki və iqtisadi coğrafiyası. Azərbaycan Elmlər Akademiyası nəşri, Bakı, 2018, 454 s.
4. Mary I.O. Summer tourism. London publishing, London, 2020, 532 p.
5. Zaid W.R. Tourism industry and its effect to economy. Lol press, Birmingham, 2018, 356 p.
6. Jenry A.A. Robot technology: innovation, Birmingham, port press, 2018, 390 p.
7. Morgan P.H. Artificial intelligence, robot technology, London, PP press, 2018, 400 p.
8. Peter A.S. Tourism industry. London publishing, London, 2020, 409 p.
9. <https://travelnews.az/2017/10/19/ozel-ve-dovlet-sektoru-turizmin-inkisafi-ucun-sazis-imzalayib-azerbaycanda-ilk/> - turizm sənayesi 2021.
10. <https://webrazzi.com/2016/03/16/hilton-ve-ibm-isbirligiyle-gelistirilen-concierge-robotu-connie/> - Hilton otel zincirinde yenilik 2021.
11. https://www.academia.edu/2628134/Turizm_sektorunda_innovasiya_elektron_ticaret - elektron ticarət və turizm 2021.
12. <https://www.stat.gov.az/> - DSK rəsmi saytı 2021.

Rəyçi: i.f.d. A.İsfəndiyarov

Göndərib: 06.12.2021

Qəbul edilib: 21.12.2021